

pa su rođeni od 1865. do 1898. teško izbjegli ratnu službu u nekom obliku. Autor je na temelju pisama i dokumenata iz privatnih zbirki opisao sva ratišta na kojima su se borili Korčulani. Pružio je i plastičan opis borbi, života na bojišnicama, kao i duševno raspoloženje vojnika koje se s trajanjem rata mijenjalo, paralelno s raspoloženjem polugladnog i bolešću ugroženog stanovništva na Korčuli i Pelješcu. Izvrstan je opis bitke na bojišnici u Srbiji, na Crnom Vrh, iz pera Petra Miroševića, koja ostaje kao jedna od najkrvavijih bitaka između austrougarske vojske i vojske Kraljevine Srbije. Ova je bitka završila sredinom prosinca 1914. povlačenjem austrougarske vojske preko Save, što je u svom dnevniku opisao Velolučanin Antun Vlašić, koji je bio u dobojskoj kasarni. U Prvom svjetskom ratu odlikovani su mnogi Korčulani i Pelješčani, ali su mnogi ostali i invalidi. Autor piše i o stanovnicima korčulanskog kotara koji su bili zarobljeni na talijanskom, srpskom i ruskom frontu.

Ovu krasno sročenu monografiju, potpuno originalno i nesvakidašnje znanstveno djelo, autor je mogao napisati zahvaljujući smišljenom metodološkom postupku, sagledavajući zbivanja u totalu onodobnog života. Uložio je nemjerljivo velik trud, zalaganje, umješnost, intuiciju i nadasve veliku ljubav prema prošlosti svoga kraja. Nije dozvolio da ni najmanja pojava, činjenica i problem ostanu neobrađeni, koristeći pritom prvenstveno izvore, kao i vlastitu intuiciju da uđe u svaku poru života onoga doba, prezentirajući ga čitatelju na najpristupačniji način. Slobodno se može reći da autor u ovoj monografiji nije zaobišao ništa što se moglo naći i saznati iz izvorne građe, literature, ali i usmene predaje koja u mnogim obiteljima i dalje živi. Opisujući život stanovnika Pelješca, Lastova i Korčule u Prvom svjetskom ratu, autor ga je dao u totalu. Život ljudi u vrijeme rata bio je podređen vojsci, za čije su se snabdijevanje seljacima oduzimali svi viškovi, pa i više od toga. Sve se popisivalo, rekviriralo, ratu su bila podčinjena i školska djeca, ne samo kao skupljači ljekovitog bilja, odjeće, obuće, hrane, već i kao goniči mazgi i konja.

Kao glavno, ali i izvrsno obilježje ovog djela ističe se povezanost kronološkog slijeda i problemskog pristupa povijesnim činjenicama i

procesima. Kronološko - problemski pristup djelu daje izuzetno kvalitetno obilježje povijesne cjeline. Ova je knjiga u biti sinteza ondašnjih socijalnih, političkih, kulturnih i demografskih prilika u tom kotaru, a svaka iznesena tvrdnja potkrijepljena je izvorom. Rijetke su u našoj historiografiji knjige s ratnom tematikom koje su dokumentirane i transparentne kao ova, i iz koje se kao na filmu može sagledati život ljudi u ratnom vohoru. Kao metodološki uzorak mogla bi se primijeniti i za opis ratnih prilika u drugim sredinama dalmatinske obale i otoka.

Monografija *Prešućeni rat - Korčulanski kotar u I. svjetskom ratu* kapitalno je djelo za upoznavanje prilika u Prvom svjetskom ratu u korčulanskom kotaru. Ona je sinteza jednog važnog vremena koje dosad nismo poznavali. Iz ove monografije saznajemo zapravo sve o ratu i životu u korčulanskom kotaru - od uzroka njegova početka, njegova tijeka i posljedica koje su ostavile upečatljiv trag na život ljudi, koji su dobrovoljno ili suprotno svojoj volji, direktno ili indirektno uvučeni u rat.

Knjiga je obogaćena brojnim vrlo dobrim likovnim priložima, tablicama, faksimilima, zemljovidima, dijagramima i slikama.

Franko Mirošević

Slaven Bertoša, Barban i mletački Loredani. Život u pokretu, ljudi i događaji. Pazin-Barban-Pula: Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre, Općina Barban, Državni arhiv u Pazinu i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2015, 319 str.

Knjiga Slavena Bertoše *Barban i mletački Loredani. Život u pokretu, ljudi i događaji* tiskana je 2015. u izdanju Katedre Čakavskog sabora u Pazinu i Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, uz suizdavaštvo Državnog arhiva u Pazinu i Općine Barban.

Slaven Bertoša (1967) nakon završene osnovne škole (1981) i gimnazije (1985) diplomirao je povijest na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1992) i na Facoltà di Lettere e Filosofia na Università degli Studi Ca' Foscari u Veneciji (1996), te doktorirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (2000). Redoviti je profesor u trajnome zvanju Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli i gostujući profesor sveučilišta u Zagrebu, Splitu i Kopru. Njegovo područje istraživanja obuhvaća gospodarske, društvene, vjerske, etničke, migracijske i kolonizacijske prilike novovjekovne povijesti Istre i sjevernojadranskog područja. Autor je niza knjiga i članaka, nastupio je na ukupno devedesetak znanstvenih skupova, od kojih petnaestak međunarodnih. Zlatnu povelju Matice hrvatske primio je 2004. za djelo *Život i smrt u Puli. Starosjeditelji i doseljenici od XVII. do početka XIX. stoljeća*, a za posebne zasluge u znanstvenoistraživačkom i nastavnom radu 2007. dobio je Nagradu Zaklade Sveučilišta u Rijeci. Koncem 2016. za dugogodišnji rad na promicanju kulturno-povijesnog nasljeđa Općine Barban proglašen je njezinim počasnim građaninom.

Ova knjiga, inače prva znanstvena monografija te vrste o ovome kraju, broji 319 stranica i podijeljena je na četrnaest poglavlja, s uvodom i predgovorom na početku, a na kraju se nalaze bilješke, popis korištenih izvora, literature i rječnik, sažeci na hrvatskom, talijanskom, engleskom i njemačkome jeziku, indeksi mjesta, imena i pojmova, te bilješka o piscu.

U prvom poglavlju naslovljenom "Mletačka obitelj Loredan i njezini sredozemni horizonti", artikuliranom u 12 cjelina, autor donosi izniman korpus faktografskih podataka o obitelji Loredan. Usto, navodi sve relevantne bibliografske izvore u kojima se mogu pronaći informacije o obitelji, njezinu podrijetlu, ostavštini, te činjenice o uglednim i znamenitim članovima ove plemićke loze. Čitatelj, dakle, u ovom prvom opsežnom poglavlju može na jednome mjestu pronaći bilješke o obitelji Loredan preuzete iz najvažnijih referentnih izvora, od Talijanskog biografskog leksikona preko biografije E. Cicogne, G. Soranza, M. Barbara, V. Spretija do Schröderova registra, Ferrarijeva onomastikona, Enciklopedije Zanichelli i Istarske enciklopedije.

Odmah na početku djela tekst je popraćen ilustracijama: prikazom rodoslovlja barbansko-rakljan-skih Loredana i zemljovidom barbanskog područja podijeljenoga na županate godine 1000-1400. Obje ilustracije pripadaju arhivskoj građi HAZU, iz ostavštine Josipa Antuna Batela.

U drugom poglavlju autor analizira povijest Barbanštine od pojave najstarijeg zapisa do razvijenog novog vijeka, dajući i cjeloviti pregled historiografije. Vrlo zanimljivi dijelovi ovog poglavlja, naslovljeni "Josip Antun Batel i njegova ostavština" te "Tomasinijev i Petronijev opis Barbanštine", donose niz novih povijesnih saznanja o Barbanštini, nude neke nove kulturološko-antropološke podatke i predstavljaju značajan doprinos arhivskoj građi o ovom području. Od 31. do 38. stranice tekst drugog poglavlja popraćen je mnogobrojnim slikama s prikazima Barbana i okolice, a posebno je zanimljiva slika nadgrob-nog spomenika Josipa Antuna Batela na barbanskom groblju s natpisom na latinskome jeziku.

O stanju, bolje rečeno blagostanju Barbana u drugoj polovici 18. stoljeća govori treće poglavlje ove knjige, koje je autor sastavio na temelju spisa pronađenih upravo u Batelovoj ostavštini. Podaci o brojčanom stanju stoke 1769, statističkim podacima iz 1780, te imovinskom i pravnom ustrojstvu 1797. na kraju poglavlja potkrijepljeni su prijepisom obrađenih dokumenata i ilustracijama Barbana i okolice.

Knjiga Slavena Bertoše ne predstavlja samo važan izvor za upoznavanje povijesti Barbana, njegove okolice i obitelji Loredan, već se prije svega radi o djelu koje se bavi i kulturološko-antropološkim i lingvističkim pitanjima. U prilog tome govori četvrto poglavlje, koje se u cijelosti odnosi na povijesnu antroponimiju i toponimiju (početkom 19. stoljeća). Naime, autor navodi imena svih sela i zaselaka, prezimena grupirana prema etimološkom načelu (slavenska, romanska i furlanska) i ostale toponime. Četvrtom poglavlju autor prilaže popis svih antroponima i toponima pronađenih u izvornoj građi, popraćen ilustracijama sela s područja Barbana te faksimilima izvornih dokumenata, odnosno notarske isprave. Četvrto je poglavlje značajno utoliko što etimološkom analizom onomastike autor dokazuje i

potvrđuje prisutnost, dominaciju i kontinuitet hrvatskog etnosa na području Barbanštine.

Peto poglavlje nosi naslov "Crkvena prošlost Barbana i Raklja". Ovdje Bertoša detaljno proučava povijesne prilike i fenomene koji se direktno nadovezuju na crkvenu prošlost i na taj se način dotiče raznih tema vezanih za širi društveni, gospodarski, kulturološki i povijesni kontekst. Osim znanstvenog pristupa navedenoj problematici i pomne analize sakralnih objekata s područja Barbanštine i Rakljanštine, autor donosi popis barbanskih kapelana, župnika, arcipreta, kanonika i bratovština, a mogu se pronaći i razne slike teritorija, posebno crkava i crkvice koje i danas predstavljaju prepoznatljivi element ne samo barbanskog, već i istarskog krajolika. Na koncu poglavlja prilaže preslike sedam dokumenata na temelju kojih je nastalo ovo poglavlje. Valja svakako još spomenuti i dva faksimila popisa barbanskih i rakljanskih bratovština i njihove imovine iz 1741.

Šesto, sedmo i osmo poglavlje produbljuju tematiku razrađenu u prijašnjem poglavlju. Značajan doprinos poznavanju prošlosti župne crkve Sv. Nikole u Barbanu predstavlja šesto poglavlje, u kojem se Bertoša bavi i rodoslovljem obitelji Stanković. Opis i značenje inventara crkve Svetog Nikole u Barbanu iz 1640. tema je sedmog poglavlja, dok u osmom autor iznosi podatke o dvjema crkvama na području Barbanštine: jednoj na lokalitetu Pisak i drugoj na brežuljku u neposrednoj blizini sela Hreljići. Na kraju svakog od ova tri poglavlja autor prilaže preslike obrađenih dokumenata koji su poslužili kao polazište istraživanja.

"Barbanski i rakljanski bilježnici (1502-1811)" naslov je devetog poglavlja, u kojemu autor izvješćuje o bilježnicima koji su kroz četiri stoljeća djelovali na području Barbana i Raklja, iznoseći podatke o imenima, provenijenciji, titulama bilježnika te kraticama koje su koristili. Proučavanje ovakve dokumentacije dovodi do novih spoznaja o Barbanštini, posebice onih koji se odnose na migracijska pitanja. Na koncu poglavlja nalazi se prijepis popisa barbanskih i rakljanskih bilježnika iz već spomenute Batelove ostavštine.

Deseto i jedanaesto poglavlje knjige predstavljaju značajan doprinos poznavanju kulturne

antropologije, ali i društvene, a posebice gospodarske povijesti Barbanštine, budući da autor proučava oporuke barbanskih plemića (16-17. stoljeće) i oporuke barbanskih seljaka (16-19. stoljeće). Osim detaljne autorove analize navedenih dokumenata, na kraju poglavlja nalaze se preslike izvornika, kao i faksimil oporuke Antuna Rajka s Gočana. Ova dva poglavlja valja razmotriti ne samo u kontekstu gospodarske i društvene povijesti, već i kao prilog izučavanju procesa promjena kroz duži vremenski period, s obzirom da oporuke pokrivaju slijed od četiri stoljeća. U svakom slučaju, predstavljaju značajnu polazišnu točku za daljnja cjelovitija istraživanja.

Zadržavajući se u istim tematskim okvirima, u dvanaestom poglavlju Bertoša proučava oporuku Antuna Sinčića, čime ne samo da pridonosi širem poznavanju sakralne povijesti Barbana, već svjedoči o učestalim bužetsko-barbanskim migracijskim kontaktima. Na kraju poglavlja prilaže presliku izvornika.

Trinaesto poglavlje govori o migracijskim kontaktima između Barbana i Pule u novome vijeku, a nastalo je na temelju analize matičnih knjiga. Na osnovi pretražene građe, autor navodi da doseljenici s područja Barbana i Raklja zauzimaju značajno mjesto, o čemu svjedoči njihova izrazita nazočnost u matičnim knjigama, što osobito vrijedi za period koji je predmet istraživanja ovog fenomena, dakle od 1613. do 1817. U nastavku autor bilježi nazive svih mjesta s područja Barbana koja su zapisana u matičnim knjigama Pule na hrvatskome jeziku, ali i izvorni oblik pronađen u matičnim knjigama, odnosno njegove inačice. Nalaze se tako redom Barban (*Castello di Barbana*), Belavići (*Cetta di Belavich*), Bičići (*Contrada di Bicich*), Gočan (*Golzana*), Hrboki (*Villa de i Carbochi*), Hreljići (*Cetta Creglia*), Manjadvorci zanimljivim iskrivljenim nazivom sela (*Bagnaduorci*), Orihi (*Vorichi*), Petehi (*Pethehi*), Rakalj (*Castelnuovo, Castel Nuovo, Castel Novo, Castel Niovo*) i Šajini (*Villa de Saini*). Tekst je popraćen fotografijama najčešće suvremenog izgleda navedenih sela, ali i faksimilima upisa u matičnim knjigama gdje se navedena sela spominju. U zaključnom razmatranju ovog poglavlja autor dodaje da analiza prezimena pridošlica u

Pulu s područja Barbana i Raklja ukazuje na to da hrvatski etnos dominira, posebice u ruralnim područjima. Osim toga, tablično se navode podaci o nazočnosti raznih naselja u određenim matičnim knjigama po razdobljima. Na kraju ovog poglavlja autor prilaže cjeloviti popis doseljenika s područja Barbansko-raklanskog feuda (sastavljen kronološkim redom na temelju podataka iz puljskih matičnih knjiga od 1613. do 1817).

U zadnjem poglavlju knjige autor obrađuje temu mletačko-austrijske granice u dolini rijeke Raše koncem 18. stoljeća. Mletačko-austrijska granica je kroz povijest često predstavljala točku sukoba, a u navedenom poglavlju pisac proučava dva nova povijesna izvora koji bacaju više svjetla na višestruko kompleksan fenomen graničnih identiteta. Popis korištenih izvora autor prilaže na kraju poglavlja.

Knjiga *Barban i mletački Loredani. Život u pokretu, ljudi i događaji* Slavena Bertoše predstavlja značajnu pojavu u našoj historiografiji, jer se radi o cjelovitoj znanstvenoj monografiji toga kraja. Jednostavnim jezikom i slikovitim stilom autor se približava širem čitateljstvu, ne zanemarujući pritom znanstveni pristup povijesnom istraživanju, što govori o zrelosti namijenjenome stručnoj javnosti.

Ovo je djelo prvenstveno značajan doprinos povijesnoj literaturi, ali ne smijemo zanemariti čitav niz elemenata koji upućuju na etnografsku građu upravo zbog mnogo informacija o tadašnjoj onomastici, ali i zbog niza antropološko-socioloških detalja. Citirani primjeri i zapisi iz matičnih knjiga, izvješća, oporuka i drugih dokumenata daju pregled običaja ne samo Barbana i Barbanštine, već i cijele Istre tijekom novoga vijeka. Stoga će važan izvor za dodatna istraživanja u ovom djelu, uz povjesničare, pronaći sociolozi, lingvisti, etnolozi i antropolozi.

Budući da obiluje mnogobrojnim slikama, crtežima, topografskim kartama, faksimilima, genealoškim stablima, tablicama te donosi iscrpan popis izvora i literature, knjiga pruža svakom znanstveniku opći i cjeloviti prikaz Barbanštine kroz povijest i polazišnu točku za daljnja kulturno-povijesna istraživanja toga kraja.

Matija Drandić

Diana Stolac i Vesna Grahovac-Pražić, Šime Starčević od riči do ričoslovja. Gospić: Državni arhiv u Gospiću, 2015, 226 str.

Hrvatskom je jezikoslovlju Šime Starčević (Žitnik, 1784 - Karlobag, 1859) prvenstveno bio poznat po svoje dvije gramatike objavljene 1812. godine u Trstu, no o njemu kao prosvjetitelju, polemičaru i piscu vjerskih tekstova malo se ili nikako nije govorilo. U zadnje je vrijeme pojačano zanimanje za njegov kako jezikoslovni i književni, tako i vjersko-prosvjetiteljski i publicistički rad.

U sklopu programa obilježavanja Dana Ličko-senjske županije i Dana Ante Starčevića i povodom približavanja 200. obljetnice objavljivanja Starčevićevih gramatika, 2012. godine organiziran je u Gospiću znanstveni skup *Šime Starčević - suvremeni pogled na njegov život i djelo*, na kojem su brojni hrvatski filolozi predstavili rezultate svojih istraživanja. Kao rezultat održanog skupa, 2014. godine objavljen je zbornik *Šime Starčević i hrvatska kultura u 19. stoljeću*.

Hrvatska znanstvena javnost dobila je 2015. godine još jedno vrijedno djelo vezano za ime Šime Starčevića. Riječ je o knjizi *Šime Starčević od riči do ričoslovja* dviju vrsnih jezikoslovki, prof. dr. sc. Diane Stolac, redovite profesorice u trajnom zvanju s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i dr. sc. Vesne Grahovac-Pražić, docentice na Odjelu za nastavničke studije u Gospiću Sveučilišta u Zadru. O samim autoricama može se štošta reći: njihovi su doprinosi hrvatskoj znanstvenoj javnosti golemi, o čemu svjedoče brojna jezičnopovijesna, leksikološka, metodološka i druga istraživanja.

Knjiga *Šime Starčević od riči do ričoslovja* sastoji se od 226 numeriranih stranica. Započinje proslavom gospićko-senjskog biskupa dr. Mile Bogovića, nakon čega slijedi predgovor u kojem autorice objašnjavaju kako je knjiga nastala. Knjiga je rezultat višegodišnjeg istraživanja rukopisne baštine: prvotno se na njoj radilo u sklopu znanstvenog projekta Povijest hrvatske sintakse pod vodstvom Diane Stolac, a zatim u novom projektu iste voditeljice, pod nazivom Hrvatska pisana